

IFJ. HORTHY MIKLÓS MAGYAR KIRÁLYI KÖVET BRAZÍLIÁBAN

Horthy Miklós kormányzó négy gyermeke közül mindig, még halála után is *István*, az idősebb fiú állt az érdeklődés és a családi propaganda középpontjában. Öccse, Miklós inkább a háttérben maradt, s csak ritkán és többnyire nem szerencsés szerepben tűnt fel a nyilvánosság előtt. Talán a legközismertebb tény, hogy ő volt, akit 1944-ben elraboltak a németek, hogy életével apját megzsarolják.

Ifj. *Horthy Miklós* (1907–1993) megítélését fiatal korától befolyásolták lovaspóló-balesetéről és az ott szerzett fejsérülésből származó valós (vagy vélt) károsodásokról keringő hírek. Suttogtak az egyiptomi királynéval való viszonyáról, titkos házasságáról egy gazdag zsidó nővel, életmódja és jelleme furcsaságairól. Ugyanakkor kortársai visszaemlékezéseikben gyakran cáfolták a negatív képet. Kádár Gyula (1898–1982) ezt írja *A Ludovikától Sopronkőhidáig* című könyvében: „Azok a mendemondák, amelyek szerint ügyefogyott, hülye, züllött ember volt, valótlanok. Értelmes és művelt, nemhogy iszákos, mint híresztelték, hanem csaknem teljesen antialkoholista; még társaságban szokásos egy pohár bort sem itta meg.”¹ Szegedy-Maszák Aladár (1903–1988) a következőképpen emlékszik rá memoárjában: „Az úton elég gyakran voltam együtt az ifjú Horthyval, és kimondottan jó benyomást szereztem róla. Jó eszű, jó ítéletű ember volt, igen gyorsan kapcsolt [...] kellemes, derűs útitársnak bizonyult, a lovasbalesetének az ember nem sok nyomát vette észre...”²

Ifj. Horthy Miklós hosszú életútja folyamán jórészt magánember maradt. Azonban néhány éven keresztül diplomáciai-politikai szerepet is játszott. Ez az időszak 1939-ben kezdődött azzal, hogy nagykövetként Brazíliába utazott.

A követségi megbízás előkészítése

„Rio egyik legelőkelőbb és legdiszkrétebb helyén, a Rua Paysandu 117. szám alatt van a magyar követség palotája. Gyönyörű kert, hatalmas termék, ízléses berendezés”³ – írta a korabeli újság. Ez a palota várta 1939 júliusában a Brazíliába frissen kinevezett magyar követet, a kormányzó kisebbik fiát.

A riói magyar követség 1934-től takarékosági okokból nem működött. A hosszabb szünet után 1937 szeptemberében érkezett ismét magyar diplomata a brazil fővárosba Haydin Albert személyében, de öt háromnegyed év múltán eredeti állomáshelyére, Buenos Airesbe rendelték vissza.⁴ Feladatait ügyvivőként a követségi tanácsos, Szentmiklósy Andor (1893–1945), a későbbi külügyminiszter-helyettes vette át. Arról, hogy 1939-ben miért volt szükség új követ kinevezésére, gróf Csáky István⁵ (1894–1941) a következőket írta Rióban állomásozó beosztottjának: „Miként tudod, a Rio de Janeiro-i követségnek néhány év előtt újból történt felállítása alkalmából takarékosági okokból el kellett tekinteni attól, hogy e követség élére követ neveztessek ki. A brazil

kormány Rióban követ által való képviseltetésünk kérdését azóta is állandóan napirenden tartotta. Ismételt szorgalmazására az itteni brazil követ előtt a múlt év tavaszán kilátásba helyeztetett, hogy mihelyt az államháztartási viszonyok megengedik, a riói követség élére követ fog állíttatni. Erre a lépésre most megnyílt a lehetőség, tekintve, hogy a pénzügyminisztérium a követ kiküldésével felmerülő többletkiadás fedezéséhez hozzájárult.”⁶ A megbízatást ifj. Horthy Miklós kapta meg, rendkívüli követ és meghatalmazott miniszteri címmel felruházva. Nem került külügyi állományba, szerződéssel alkalmazták. A vele kötött megállapodásnál a szerződéses tisztviselőknél általában szokásos szöveget vették alapul. Javadalmát 4200 pengő/hó összegben állapították meg, napidíja az V. fizetési osztályban meghatározottakat követte, és egyéb költségterítései a nőtlen követek részére kialakított szabályokhoz igazodtak. A Külügyminisztérium nem kifogásolta, hogy Horthy követ jövedelmét kiegészítse a magyarországi gazdasági érdekeltségeiből befolyó összegek átutalásával. Sőt Csáky egy levelében leszögezte: „... semmi észrevételem nincs az ellen, hogy a tervbe vett magyar–brazil vállalat megalapítását bankjaid bekapcsolásával követi funkciód keretein belül és anélkül, hogy e vállalatnál szerepet vállalnál, elősegítsd és támogasd.”⁷ A szerződéses viszony látszólagos indokául az szolgált, hogy a követ bármikor felmondhassa a megállapodást és hazatérhessen.⁸ Ugyanakkor: „Az önálló magyar Külügyminisztérium első negyedszázadában korántsem volt elterjedt gyakorlat külső személyek magas diplomáciai posztokra való helyezése. A magyar szolgálat nagy intaktsággal őrizte azt a hagyományt, hogy a diplomáciai pálya zárt világ, amelyben a magasabb tisztségek elérése a belső ranglétrán történő végighaladást feltételezte. [...] Ifj. Horthy Miklós helyzetét jól mutatja, hogy ebbe a rangsorba őt nem illesztették be. A rangsor alsóbb régióiba való elhelyezése magas megbízásával nem volt összeegyeztethető, másfelől viszont a testület azt sem viselte volna el, hogy tapasztalt, régen a pályán lévő diplomátákat megelőzzön.”⁹

A magyar követ feladatai Braziliában

Brazília nem tartozott Magyarország legfontosabb diplomáciai partnerei közé, két szempontból mégis jelentősnek bizonyult. Egyrészt kívánatosnak tűnt a gazdasági kapcsolatok bővítése a két ország között. Ennek kedvezett az a körülmény, hogy Brazília a második világháború kitörésekor semlegesnek nyilvánította magát, ráadásul ez a semlegesség tengelyhatalmi szimpátiát takart.¹⁰ Másrészt Braziliában és Argentínában élt a dél-amerikai magyar emigráció legjelentősebb része.¹¹ (A korabeli statisztikák bizonytalanságát és az elcsatolt területekről érkezők állampolgárság és nemzetiiség szerinti regisztrálását figyelembe véve a szakirodalomban számukat 50–80 ezerre becsülik.) Gondozásukat a korabeli hazai politika fontosnak tartotta. A Külügyminisztériumban külön osztályt (IX.) állítottak fel erre a célra.¹²

Ifj. Horthy Miklóstra követként tehát lényegében kettős feladat várt Braziliában: megtalálni a gazdasági kapcsolatok kiszélesítésének lehetőségét, illetve irányítani az emigrációs „magyar munkát”. Csáky külügyminiszter szerint: „...a Rio de Janeiro-i követségnek elsősorban gazdasági szempontból van jelentősége, a követ személyének kiválasztásánál tehát főképpen ezt a szempontot kellett tekintetbe venni. Ezek a konziderációk vezettek, amidőn elhatároztam, hogy Rio de Janeiro-i követként való

megbízásra legfelsőbb helyen ifj. Horthy Miklóst fogom javaslatba hozni, akinek a gazdasági élet legkülönbözőbb ágazataiban szerzett széles körű tapasztalatai és fennálló sokoldalú értékes összeköttetései, amelyek nemzetközi vonatkozásban is jelentőséggel bírnak, kiválóan alkalmassá teszik őt e követi tisztség betöltésére.”¹³

Az új követ személyének kiválasztása másfelől a magyar kolónia felé tett gesztusnak tekinthető. Mivel a kormányzó fiáról volt szó, követi megbízása alkalmas lehetett arra, hogy a brazíliai magyarság kiemelt fontosságát jelezze. Ebben a vonatkozásban nem személyes kvalitásai, inkább származása volt tehát a döntő. Ahogy a dél-amerikai magyar sajtóban is többször leszögezték: a fiatal követnek járó megkülönböztetett tisztelet „...nyilván mindenek előtt magas származásának, sőt több: elsősorban édesapja, a Kormányzó mindenik által hódolva tisztelt személyének szól”.¹⁴

Valóban fiatal, 32 éves emberről volt szó, aki ráadásul nem volt járatos a diplomáciában. Így sem kora, sem szakmai tapasztalata nem biztosíthatott neki hivatalához mért tekintélyt. Származása azonban ellensúlyozhatta mindezt. Annál is inkább, mivel konkrét feladatai a brazíliai magyarság körében főleg a reprezentációra szorítkoztak. Voltaképpen nevének tekintélye szolgált arra, hogy erősítse a brazíliai magyarságnak (illetve a külképvisellel kapcsolatot tartó részének) nemzet tudatát, az „egy családhoz tartozás” érzését. Ahogy a Délamerikai Magyar Hírlapnak küldött üdvözlésében maga a követ is kijelentette 1939 októberében:

„Gondterhes időkben a szerető családtagok összefognak, hogy egymás megsegítésével az okozatokat kiküszöböljék.

Magyarország asszonyai, férfiai, leányai és fiai akárhol is élnek, szintén egy családot képeznek, ami kötelességüké teszi, hogy rangra és felekezetre való tekintet nélkül egymást támogassák és összetartsanak. Ezen gondolat ápolására kéri a Délamerikai Magyar Hírlapot, fennállásának 18-ik évfordulója alkalmából, sok sikert kívánva

vitéz ifjú Horthy Miklós s. k.
m. kir. követ”¹⁵

Tekintve, hogy a magyar emigránsok legnagyobb része São Paulóban élt, a kolónia szervezésével járó gyakorlati teendőket elsősorban az ottani konzulátus, illetve annak vezetője¹⁶ látta el, és legtöbbször a konfliktushelyzeteket is saját hatáskörében oldotta meg. Azonban, ha az anyaországtól valamilyen okból segítséget vártak a brazíliai magyarok, Horthy követ mindig készséggel latba vetette tekintélyét és magas körökkel való személyes kapcsolatait. Így például megpróbálta elérni a magyar nyelvű rádióadások minőségnek javítását, a kinti magyar sajtó híryanagellátásának javítását, képzett újságírók kiküldését. Mindez különös jelentőséggel bír akkor, ha tekintetbe vesszük, hogy éppen követi működésnek idején Brazíliában egyre erősödött a bevándorló csoportokat sújtó asszimilációs politika. Korlátozták az emigránsok idegen nyelvű sajtóját, egyesületi életüket, nemzetbiztonsági,¹⁷ a külpolitikával egyre szorosabban összefüggő kérdésként kezelve a bevándorlók problémáját.

Horthy a követi teendők ellátásában segítségre szorult. A São Pauló-i konzulátuson kívül elsősorban közvetlen beosztottja, a Csáky külügyminiszter által remek képességű diplomatának tartott Szentmiklósy segítségére támaszkodhatott: „Minthogy ifj. vitéz Horthy Miklós eddig állami szolgálatban nem állott és a diplomáciai szolgálatot közelebbről nem ismeri, számol azzal, hogy megbízásának első idejében meglehetősen

nehézségekkel fog kelleni megküzdenie. Ismerve kitűnő képességeidet és a különféle külföldi beosztásaidban szerzett értékes tapasztalataidat, biztosra veszem, hogy Horthy a Te hathatós támogatásoddal rövid idő alatt el fogja a követi megbízatásának ellátásához szükséges routine-t sajátítani. Minthogy ehhez fontos szolgálati érdekek és fűződnek, barátiilag arra kérlek, hogy Horthynak követi feladatkörébe való bevezetésénél e feladatkörnek minden vonatkozásában, tehát a politikai, gazdasági, koloniális és adminisztratív teendők terén, úgyszintén az ottani hivatalos, diplomáciai, gazdasági és társadalmi körökkel való kapcsolatai kiépítésénél minden erőddel segítségére lenni szíveskedjél. [...] Mellékelten küldöm Neked ifj. vitéz Horthy Miklós Hozzád intézett levelét, melyből láthatod, hogy ő lelkesedéssel, örömmel és Irántad való őszinte bizalommal eltelve készül megbízatására.”¹⁸

A várt segítséget, úgy látjuk, megérkezése pillanatától megkapta az új követ. Már fogadása is jól szervezett volt. Bár szerződése 1939. július 1-jei szolgálatba lépést írt elő számára, csak 11-én érkezett Rio de Janeiróba a Conte Grande nevű menetrend szerinti olasz hajóval. A parton a magyar emigránsok és a sajtó képviselőin kívül tekintélyes brazil személyiségek is várták: „Érdekes volt, hogy az új követre várakozó hivatalos személyiségek között megjelent a két brazil kereskedelmi kamara küldöttsége is, mintegy bizonyítva, hogy követi működésétől az üzleti kapcsolatok kimélyítését várja Brazília elsősorban.”¹⁹

A követ pályafutása ezzel, a két ország harmonikus kapcsolatát ígérő, biztató képpel indult. Azonban szolgálati ideje alatt következett be az a három esemény, amit Macartney professzor „az újabb kori magyar történelem három legkatasztrofálisabb” lépésének nevez: a délvidéki bevonulás, a Szovjetunió és az USA elleni hadba lépés.²⁰ Mindez árnyékot vetett Magyarország és Brazília kapcsolatára is. Egyben kényes politikai feladatok elé állította a magyar követet.

A hazatérés

A brazil külpolitika az 1940-es évek elejétől, elsősorban gazdasági érdekeinek engedve, a tengelyhatalmi szimpátiától egyre inkább az USA-val kötendő szövetség felé haladt. A magyar követnek az 1941-es évről készített jelentése szerint: „Az eddig beszerzett információk nagyon különbözők, sőt gyakran ugyanazon forrásból, egyik napról a másikra egyenest ellentmondanak egymásnak. Valószínű mégis, hogy Brazília, eddig már 11 közép- és dél-amerikai állam mintájára, meg fogja szakítani a diplomáciai viszonyt a tengelyállamokkal, ha ezt az Egyesült Államok nyomatékosan így kívánja.”²¹

Erre a lépésre 1942 januárjában valóban sor került. A magyar kormány a németekkel való szolidaritása jeléül május 2-án megszakította a diplomáciai viszonyt Brazíliával.²² Ettől kezdve a magyar érdekek képviselőjét Rio de Janeiróban a svéd követség látta el. Ennek útján a brazil kormány közölte, hogy a „...magyar külképviseletek tisztviselőinek ugyanolyan bánásmódot biztosít, mint a magyar kormány a budapesti brazil követség tagjainak, és más hazatérni kívánó magyar állampolgároknak is megengedi a hazatérést”.²³ Mivel felmerültek olyan tervek – amit különben maga a követ is pártolt volna –, hogy a követséget Chilébe helyezik át, ifj. Horthy Miklós még néhány hónapig Rióban maradt. A diplomaták kölcsönös hazahívását végül az tette sür-

gössé, hogy Brazília és Magyarország szemben álló hadviselő felekké váltak, mivel Brazília 1942 augusztusában az USA oldalán belépett a háborúba. Egy stockholmi jelentésből tudjuk, hogy Horthy követ, a német és olasz nagykövetekkel ellentétben, továbbra is fogadhatott látogatókat és telefonját sem kapcsolták ki, helyzete mégis kényelmetlenné vált. Az 1942. augusztus 25-i távirat szerint: „[A] svéd követség, tekintettel arra, hogy [a] magyar követség irodahelyisége előtt, amely svéd címerrel felszereltetett, kisebb tüntetések előfordultak, kénytelen volt rendőrségi védelmet kérni.”²⁴

Hosszas egyeztetés és szervezés előzte meg a diplomatacserét, melynek előfeltétele volt, hogy semleges területen (Portugáliában) történjék. A budapesti brazil követet és személyzetét szállító vonatnak akkor kellett átlépnie a portugál határt, mikor a brazil hajó, melyen ifj. Horthy Miklós utazott, portugál területi vizekre ért. A Bage nevű óceánjáró szeptember 16-án indult el Rio de Janeiróból, fedélzetén összesen 27 magyarral.²⁵ Majdnem három hét után érkezett meg Lisszabonba, ahonnan Horthy követ és a vele érkezők vonattal utaztak tovább. A diplomatacsere egyik lebonyolítója a magyar Külügyminisztérium részéről Szegedy-Maszák Aladár volt. Emlékezete szerint „Budapesten a kormányzó személyesen várta egyetlen életben maradt gyermekét.”²⁶

Jegyzetek

- 1 Kádár Gyula: A Ludovikától Sopronköhidáig. Budapest, 1978. 478.
- 2 Szegedy-Maszák Aladár: Az ember ősszel visszánéz... Budapest, 1996. II. köt. 120.
- 3 *Délamerikai Magyar Hírlap* (továbbiakban DMH) 1938. március 26.
- 4 Az intézkedés okairól, a brazilok és az argentinok diplomáciai rivalizálásáról és „érzékenységről” bővebben ld. Pritz Pál: Magyar diplomácia a két világháború között. Budapest, 1995. 64. és 84–85.
- 5 Külügyminiszter 1938 decemberétől 1941. január 27-i haláláig.
- 6 Országos Levéltár (továbbiakban OL) a Külügyminisztérium iratai, K58 9. csomó 1939. III/1. tétel. Csáky 1939. április 16-i levele Szentmiklóshoz.
- 7 Csáky 1939. április 12-i levele ifj. Horthyhoz. A követi megbízással kapcsolatos levélváltásuk: OL Külügy. K58 19. csomó 1939 III/1. tétel.
- 8 Ld. a Barthely Tibor (1894–?) által részére küldött szerződéstervezetet és a mellékelt levelet. OL. Külügy. K58 19. csomó 1939 III/1. tétel.
- 9 Pritz P.: i. m. 85–86.
- 10 Brazília külpolitikájáról *Seitenfus, Ricardo Antônio Silva*: O Brasil de Getúlio Vargas e a formação dos blocos, 1930–1942. São Paulo, 1985.
- 11 A témáról bővebben *Varga Ilona*: A kivándorlás irányváltozása és a magyar kivándorlók beilleszkedése Latin-Amerikában a két világháború között. Acta Historica. Tomus LVI., Szeged, JATE, 1976.
- 12 A 4380/1–1930. Küm. rendelettel hívták életre.
- 13 Csáky fent idézett levele Szentmiklóshoz.
- 14 Szemközt a Kormányzó fiával... Délamerikai Magyarság (a továbbiakban DM), 1940. május 11. 7.
- 15 A követ úr üdvözlése a Délamerikai Magyar Hírlapnak. DMH 1939. október 14. 1.
- 16 Az irodavezető az ideiglenes konzuli címmel felruházott, rendkívül aktív és megbízható dr. vitéz Boglár Lajos (1891–1945) volt. Brazíliára vonatkozó feljegyzései: id. *Boglár Lajos*: Magyar világ Brazíliában – A múlt századtól 1942-ig. Budapest, 1996.
- 17 A brazil hatóságokban félelmet keltett a legnagyobb bevándorló csoportok (éppen a német, olasz és japán kolóniák) szervezettsége, politikai aktivitása.
- 18 Csáky fent idézett levele Szentmiklóshoz.
- 19 „Lesz még idő szónokolni!” DM 1939. július 20. 5.
- 20 *Macartney, C. A.*: Teleki Pál miniszterelnöksége 1939–1941. Budapest, 1993. 200–201.
- 21 Követi jelentés 1942 elejéről. OL Külügy. 79. csomó 1942. 9. Rio de Janeiro 8.

- 22 Kállay miniszterelnöknek a berlini és római magyar diplomaták számára kiadott 1942. május 4-i közleménye szerint: „[A] M. kir. kormány május 2-án [a] diplomáciai viszonyt megszakította Braziliával, Uruguay-al és Paraguay-al.” Ezt az érintett (német és olasz) kormányok Sztójay berlini követ május 5-i távirata szerint: „mint szolidaritásunk megnyilvánulását köszönettel tudomásul vették”. Mindkét dokumentum OL MF 11 559 9.
- 23 Stockholmi távirat 1942. május 19-én. OL MF 11 559. 9.
- 24 OL MF 11 559 9.
- 25 Ld. a lisszaboni, illetve a stockholmi magyar külképviseletek sürgönyeit OL MF 11 559 9.
- 26 *Szegedy-Maszák A.*: i. m. II. köt. 121.